

दीक्षा संस्कार

एवं

— यज्ञोपवीत —

महिला मण्डल

गायत्री तीर्थ-शान्तिकुंज, हरिद्वार

ॐ भूर्भुवः स्वः

तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् ।

ॐ ब्रह्मानन्दं परम सुखदं केवलं ज्ञानमूर्तिं,
द्वन्द्वतीतं गगनसदृशं तत्त्वमस्यादिलक्ष्यम् ।

एकं नित्यं विमलमचलं सर्वधीसाक्षिभूतं,
भावातीतं त्रिगुणरहितं सद्गुरुं तं नमामि ॥१॥

अखण्डानन्दबोधाय शिष्यसंतापहारिणे ।

सच्चिदानन्दरूपाय तस्मै श्री गुरवे नमः ॥ २ ॥

लक्ष्मीर्मेधा धरापुष्टिः, गौरी तुष्टिः प्रभा धृतिः ।

एताभिः पाहि तनुभिः, अष्टाभिर्मा सरस्वति ॥ १ ॥

सरस्वत्यै नमो नित्यं, भद्रकाल्यै नमो नमः ।

वेद वेदान्तवेदाङ्ग, विद्यास्थानेभ्य एव च ॥ २ ॥

मातस्त्वदीयपदपङ्कज - भक्तियुक्ता,
ये त्वां भजन्ति निखिलानपरान्विहाय ।
ते निर्जरत्वमिह यान्ति कलेवरेण,
भूवह्निवायुगगनाम्बुविनिर्मितेन ॥ ३ ॥

व्यासाय विष्णुरूपाय, व्यासरूपाय विष्णावे ।

नमो वै ब्रह्मनिधये, वासिष्ठाय नमो नमः ॥१॥

नमोऽस्तु ते व्यास विशालबुद्धे, फुल्लारविन्दायतपत्रनेत्र ।

येन त्वया भारततैलपूर्णः, प्रज्वालितो ज्ञानमयः प्रदीपः ॥ २ ॥

आर्यावर्त्तौ क दे शान्तर्ग ते ,.....क्षो त्रौ ,
मासानामासोत्तमेमासे.....मासे.....पक्षे.....तिथौ.....वासरे.....
गोत्रोत्पन्नः..... .नामाऽहं श्रुतिस्मृतिपुराणोक्त-फलप्राप्त्यर्थं मम
कायिक-वाचिक मानसिक ज्ञाताज्ञात-सकल दोष निवारणार्थं,
आत्मकल्याण-लोककल्याणार्थं- गायत्री महाविद्यायां श्रद्धापूर्वकं
दीक्षितो भवामि । तन्निमित्तकं युगत्रयिषि वेदमूर्ति तपोनिष्ठ परम पूज्य
गुरुदेव पं. श्रीराम शर्मा आचार्येण, वन्दनीया माता भगवती देवी
शर्मणा च निर्धारितानि अनुशासनानि स्वीकृत्य, तयोः प्राणतपः
पुण्यांशं स्वान्तः करणे दधामि, तस्साधयितुं च समयप्रतिभा-
साधनानां एकांशं.....नवनिर्माणकार्येषु प्रयोक्तुम् गुरुदक्षिणायाः
संकल्पं अहं करिष्ये ॥

॥ विसर्जनम् ॥

ॐ यान्तु देवगणाः सर्वे, पूजामादाय मामकीम् ।

इष्टकामसमृद्धयर्थं, पुनरागमनाय च ॥

॥ शान्तिपाठ ॥

ॐ द्यौः शान्तिरन्तरिक्षं शान्तिः, पृथिवी शान्तिरापः, शान्ति-
रोषधयः शान्तिः । वनस्पतयः शान्तिर्विश्वेदेवाः, शान्तिर्ब्रह्म शान्तिः,
सर्वं शान्तिः, शान्तिरेव शान्तिः, सा मा शान्तिरेधि ॥

ॐ शान्तिः, शान्तिः, शान्तिः ॥ सर्वारिष्टसुशान्तिर्भवतु ।

ॐ श्री गुरवे नमः । आवाहयामि, स्थापयामि, ध्यायामि ॥

ततो नमस्कारं करोमि ।

ॐ वन्दे बोध मयं नित्यं, गुरुं शंकररूपिणम् ।

यमाश्रितो हि वक्रोऽपि, चन्द्रःसर्वत्र वन्द्यते ॥

अज्ञानतिमिरान्धस्य, ज्ञानांजनशलाकया ।

चक्षुरुन्मीलितं येन, तस्मै श्री गुरवे नमः ॥

नमोऽस्तु गुरवे तस्मै, गायत्री रूपिणे सदा ।

यस्य वागमृतं हन्ति, विषं संसारसंज्ञकम् ॥

मातृवत् लालयित्री च, पितृवत् मार्गदर्शिका ॥

नमोऽस्तु गुरुसत्तायै, श्रद्धाप्रज्ञायुता च या ॥

॥ मंत्र दीक्षा ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् ॥

॥ सिंचन-अभिषेक ॥

ॐ आपो हिष्ठा मयोभुवः, तानऽऊर्जे दधातन । महे रणाय चक्षसे ।

ॐ यो वः शिवतमो रसः, तस्य भाजयतेह नः ।

उशतीरिव मातरः । ॐ तस्माऽअरं गमाम वो, यस्य क्षयाय जिन्वथ ।

आपोजनयथा च नः ।

॥ संकल्पः ॥

ॐ विष्णुर्विष्णुर्विष्णुः श्रीमद्भगवतो महापुरुषस्य विष्णोराज्ञया प्रवर्तमानस्य, अद्य श्रीब्रह्मणो द्वितीये परार्धे श्रीश्वेतवाराहकल्पे, वैवस्वतमन्वन्तरे, भूर्लोके, जम्बूद्वीपे, भारतवर्षे, भरतखण्डे

॥ पवित्रीकरणम् ॥

ॐ अपवित्रः पवित्रो वा, सर्वावस्थां गतोऽपि वा ।

यः स्मरेत्पुण्डरीकाक्षं, स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥

ॐ पुनातु पुण्डरीकाक्षः, पुनातु पुण्डरीकाक्षः, पुनातु ।

ॐ पवित्रे स्थो वैष्णव्यौ सवितुर्वः, प्रसवऽउत्पुनाम्यच्छिद्रेण, पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः । तस्य ते पवित्रपते पवित्रपूतस्य, यत्कामः पुने तच्छकेयम् ॥

ॐ पुनाति ते परिस्त्रुत १३, सोम १३ सूर्यस्य दुहिता ।

वारेण शश्वता तना ।

ॐ पुनन्तु मा देवजनाः, पुनन्तु मनसा धियः ।

पुनन्तु विश्वा भूतानि, जातवेदः पुनीहि मा ।

ॐ यत्ते पवित्रमर्चिषि, अग्रे विततमन्तरा । ब्रह्म तेन पुनातु मा ॥

ॐ पवमानः सो अद्य नः, पवित्रेण विचर्षणिः ।

यः पोता स पुनातु मा ।

ॐ उभाभ्यां देव सवितः, पवित्रेण सवेन च । माँ पुनीहि विश्वतः ॥

॥ प्राणायामः ॥

ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः, ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यम् ।

ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रयोदयात् ।

ॐ आपोज्योतिरसोऽमृतं, ब्रह्म भूर्भुवः स्वः ॐ ॥

॥ पृथ्वी पूजनम् ॥

ॐ पृथ्वी! त्वया धृता लोका, देवि! त्वं विष्णुना धृता।
त्वं च धारय मां देवि! पवित्रं कुरु चासनम् ॥

॥ चन्दनधारणम् ॥

ॐ चन्दनस्य महत्पुण्यं, पवित्रं पापनाशनम्।
आपदां हरते नित्यं, लक्ष्मीस्तिष्ठति सर्वदा ॥
ॐ अक्षन्नमीमदन्त ह्यव प्रियाऽ अधूषत। अस्तोषत
स्वभानवोविप्रा, नविष्ठया मती योजान्विन्द्र ते हरी ॥
ॐ स्वस्ति नऽ इन्द्रो वृद्धश्रवाः, स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदा।
स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः, स्वस्तिनो बृहस्पतिर्दधातु।
ॐ गन्धद्वारां दुराधर्षा, नित्यपुष्टां करीषिणीम्।
ईश्वरीं सर्वभूतानां, तामिहोपह्वये श्रियम् ॥
ॐ दीर्घायुत्वाय बलाय वर्चसे, सुप्रजास्त्वाय सहसा,
अथोजीव शरदः शतम् ॥

॥ रक्षासूत्रम् ॥

ॐ व्रतेन दीक्षामाप्नोति, दीक्षयाऽऽप्नोति दक्षिणाम्।
दक्षिणा श्रद्धामाप्नोति, श्रद्धया सत्यमाप्यते ॥
ॐ यदाबध्नन्दाक्षायणा हिरण्य २१, शतानीयकाय सुमनस्य मानाः।
तन्मऽ आबध्नामि शत शारदाय, आयुष्मांजरदष्टिर्यथासम् ॥
ॐ येन बद्धो बलीराजा, दानवेन्द्रो महाबलः
तेन त्वां प्रति बध्नामि, रक्षे मा चल मा चल ॥

(2) विष्णु-

ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमे, त्रेधा निदध पदम्। समूढमस्य पा २१ सुरे-
स्वाहा। ॐ विष्णवे नमः। आवाहयामि, स्थापयामि, ध्यायामि।

(3) महेश-

ॐ नमस्ते रुद्र मन्यवऽ, उतो तऽइषवे नमः। बाहुभ्यामुत ते नमः।
ॐ रुद्राय नमः। आवाहयामि, स्थापयामि, ध्यायामि।

(4) यज्ञ-

ॐ यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्। ते ह
नाकं महिमानः सचन्त, यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः।
ॐ यज्ञपुरुषाय नमः। आवाहयामि, स्थापयामि, ध्यायामि।

(5) सूर्य-

ॐ आकृष्णेन रजसा वर्त्तमानो, निवेशयन्नमृतं मर्त्यं च। हिरण्ययेन
सविता रथेना, देवो याति भुवनानि पश्यन् ॥
ॐ सूर्याय नमः। आवाहयामि, स्थापयामि, ध्यायामि।

॥ यज्ञोपवीत धारणम् ॥

ॐ यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं, प्रजापतेर्यत्सहजं पुरस्तात्।
आयुष्यमग्र्यं प्रतिमुञ्च शुभ्रं, यज्ञोपवीतं बलमस्तु तेजः ॥

॥ गुरु पूजनम् ॥

ॐ बृहस्पते ऽअति यदर्यो, अर्हाद् द्युमद्विभाति क्रतुमज्जनेषु।
यद्दीदयच्छवसऽ ऋतप्रजात, तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम्।
उपयामगृहीतोऽसि बृहस्पतये, त्वैष ते योनिर्बृहस्पतये त्वा।

पश्चिमे चैव गोविन्दो, वायव्यां तु जनार्दनः ।
उत्तरे श्रीपती रक्षेद्, ऐशान्यां हि महेश्वरः ॥२॥
ऊर्ध्वं रक्षतु धाता वो, ह्यधोऽनन्तश्च रक्षतु ।
अनुक्तमपि यत् स्थानं, रक्षत्वीशो ममाद्रिधृक् ॥३॥
अपसर्पन्तु ते भूता, ये भूता भूमिसंस्थिताः ।
ये भूता विघ्नकर्तारः, ते गच्छन्तु शिवाज्ञया ॥४॥
अपक्रामन्तु भूतानि, पिशाचाः सर्वतो दिशम् ।
सर्वेषामविरोधेन, दीक्षाकर्म समारभे ॥५॥

यज्ञोपवीत संस्कार/दीक्षा प्रकरण ॥ (शांतिकुंज परिचय, गुरु परिचय, दीक्षा, यज्ञोपवीत भूमिका)

॥ यज्ञोपवीत पूजन ॥

ॐ मनोजूतिर्जुषतामाज्यस्य, बृहस्पतिर्यज्ञमिमं तनोत्विरिष्टं, यज्ञ
थं समिमं दधातु । विश्वेदेवासऽइह मादयन्तामोऽम्प्रतिष्ठ ॥

॥ पंच देवावाहनम् ॥

(1) ब्रह्मा-

ॐ ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्, विसीमतः सुरुचो वेनऽआवः ।
सबुध्न्या ऽउपमा ऽ अस्य विष्टाः, सतश्च योनिमसतश्च विवः ॥
ॐ ब्रह्मणे नमः । आवाहयामि, स्थापयामि, ध्यायामि ।

॥ कलशपूजनम् ॥

ॐ तत्त्वायामि ब्रह्मणा वन्दमानः, तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः ।
अहेडमानो वरुणेह बोध्युरुश थं, समानऽआयुः प्रमोषीः ॥
ॐ मनोजूतिर्जुषतामाज्यस्य, बृहस्पतिर्यज्ञमिमं तनोत्विरिष्टं, यज्ञ थं
समिमं दधातु । विश्वेदेवासऽइह मादयन्तामोऽम्प्रतिष्ठ ॥
ॐ वरुणायनमः । आवाहयामि, स्थापयामि, ध्यायामि ।
गन्धाक्षतं, पुष्पाणि, धूपं, दीपं, नैवेद्यं समर्पयामि ।
ॐ कलशस्थ देवताभ्योनमः ॥

॥ दीपपूजनम् ॥

ॐ अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा । सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा ।
अग्निर्वर्चो ज्योतिर्वर्चः स्वाहा । सूर्यो वर्चो ज्योतिर्वर्चः स्वाहा ।
ज्योतिः सूर्यः सूर्यो ज्योतिः स्वाहा । ॐ ज्योतिर्पुरुषाय नमः
आवाहयामि, स्थापयामि, ध्यायामि ।

॥ देवावाहनम् ॥

ॐ गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णुः, गुरुरेव महेश्वरः ।
गुरुरेव परब्रह्म, तस्मै श्री गुरवे नमः ॥ १ ॥
अखण्डमण्डलाकारं, व्यासं येन चराचरम् ।
तत्पदं दर्शितं येन, तस्मै श्री गुरवे नमः ॥ २ ॥ -गु०गी० ४३, ४५
मातृवत् लालयित्री च, पितृवत् मार्गदर्शिका ।
नमोऽस्तु गुरुसत्तायै, श्रद्धा-प्रज्ञायुता च या ॥ ३ ॥
ॐ श्री गुरवे नमः । आवाहयामि, स्थापयामि, ध्यायामि ।

गायत्री-

वेदमाता, देवमाता, विश्वमाता-सद्ज्ञान, सद्भाव की अधिष्ठात्री
सृष्टि की आदिकारण मातेश्वरी।

ॐ आयातु वरदे देवि! त्र्यक्षरे ब्रह्मवादिनि।

गायत्रिच्छन्दसां मातः, ब्रह्मयोने नमोऽस्तु ते ॥ ४ ॥ -सं०प्र०

ॐ श्री गायत्र्यै नमः। आवाहयामि, स्थापयामि, ध्यायामि।

ततो नमस्कारं करोमि।

ॐ स्तुता मया वरदा वेदमाता, प्रचोदयन्तां पावमानी द्विजानाम्।

आयुः प्राणं प्रजां पशुं, कीर्तिं द्रविणं ब्रह्मवर्चसम्। मह्यं दत्त्वा व्रजत
ब्रह्मलोकम्।

-अथर्व० १९.७१.

॥ सर्वदेवनमस्कारः ॥

ॐ सिद्धि बुद्धिसहितायय श्रीमन्महागणाधिपतये नमः।

ॐ लक्ष्मीनारायणाभ्यां नमः। ॐ उमामहेश्वराभ्यां नमः।

ॐ वाणीहिरण्यगर्भाभ्यां नमः। ॐ शचीपुरन्दराभ्यां नमः।

ॐ मातापितृचरणकमलेभ्यो नमः। ॐ कुलदेवताभ्यो नमः।

ॐ इष्टदेवताभ्यो नमः। ॐ ग्रामदेवताभ्यो नमः।

ॐ स्थानदेवताभ्यो नमः। ॐ वास्तुदेवताभ्यो नमः।

ॐ सर्वेभ्यो देवेभ्यो नमः। ॐ सर्वेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो नमः।

ॐ सर्वेभ्यस्तीर्थेभ्यो नमः।

ॐ एतत्कर्म-प्रधान-श्री गायत्रीदेव्यै नमः।

ॐ पुण्यं पुण्याहं दीर्घमायुरस्तु।

॥ स्वस्तिवाचनम् ॥

ॐ गणानां त्वा गणपति थं हवामहे, प्रियाणां त्वा प्रियपति थं
हवामहे, निधीनां त्वा निधिपति थं हवामहे, वसोमम। आहमजानि
गर्भधमा त्वमजासि गर्भधम् ॥

ॐ स्वस्ति न ऽइन्द्रो वृद्धश्रवाः, स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः।

स्वस्ति नस्तार्क्ष्योऽरिष्टनेमिः, स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु।

ॐ पयः पृथिव्यां पयऽओषधीषु, पयो दिव्यन्तरिक्षे पयोधाः।

पयस्वतीः प्रदिशः सन्तु मह्यम् ॥

ॐ विष्णो रराटमसि विष्णोः, शनञ्चे स्थो विष्णोः, स्यूरसि
विष्णोर्ध्रुवोऽसि, वैष्णवमसि विष्णवे त्वा ॥

ॐ अग्निर्देवता वातो देवता, सूर्यो देवता चन्द्रमा देवता, वसवो
देवता रुद्रा देवता, ऽऽदित्या देवता, मरुतो देवता, विश्वेदेवा देवता,
बृहस्पतिर्देवतेन्द्रो देवता, वरुणो देवता ॥

ॐ द्यौः शान्तिरन्तरिक्ष थं शान्तिः, पृथिवी शान्तिरापः, शान्ति-
रोषधयः शान्तिः। वनस्पतयः शान्तिर्विश्वेदेवाः, शान्तिर्ब्रह्म शान्तिः,
सर्व थं शान्तिः, शान्तिरेव शान्तिः, सा मा शान्तिरेधि ॥

ॐ विश्वानि देव सवितर्दुरितानि परासुव। यद्भ्रं तन्नऽआ सुव।

ॐ शान्तिः, शान्तिः, शान्तिः ॥ सर्वारिष्टसुशान्तिर्भवतु।

॥ रक्षाविधानम् ॥

ॐ पूर्वे रक्षतु वाराहः, आग्नेय्यां गरुडध्वजः।

दक्षिणे पद्मनाभस्तु, नेत्रहत्यां मधुसूदनः ॥१ ॥

